

YHDENVERTAISUUS JA SAAVUTETTAVUUS KULTTUURIPOLITIIKASSA

Saavutettavuus on ihmisten erilaisten tarpeiden huomioon ottamista ja yhdenvertaisuuden edistämistä. Yhdenvertaisuus on sitä, että kaikki ihmiset ovat samankuntoisia ominaisuuksistaan riippumatta. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus merkitsee kaikkien yhdenvertaisia oikeuksia ja mahdollisuuksia kehittää itseään, käyttää taide- ja kulttuuripalveluja sekä osallistua taide- ja kulttuurielämään, myös tekijänä ja ammattilaisena. Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa saavutettavuutta parantaviin toimiin.

▶ KOHTI YHDENVERTAISTA KULTTUURIPOLITIIKAA

Cuporen tutkimusten mukaan saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen ei toteudu pelkästään yksittäisten selvitysten, politiikkaohjelmien tai tukimuotojen kautta. Asia tulisi huomioida entistä paremmin taide- ja kulttuuripolitiikan keinoissa, vaiheissa ja eri tasoilla, niin suunnittelussa, toimeenpanossa kuin arvioinnissa. Yhdenvertaisuuden edistäminen eri väestöryhmissä ja eri puolilla Suomea edellyttää selkeitä tavoitteita. Valtion lisäksi myös kunnilla on keskeinen vastuu tässä työssä.

Ehdotuksia yhdenvertaisuuden edistämiseksi:

■ **Saavutettavuus ja yhdenvertaisuus tulee ottaa huomioon taiteen ja kulttuurin julkisessa rahoituksessa**, esimerkiksi valtionavustuksia myönnettäessä ja valtionosuusuudistusta tehtäessä. Tarjonnan lisäksi taide- ja kulttuuriorganisaatioiden tulisi muistaa saavutettavuus ja yhdenvertaisuus myös sisältö-, tallennus- ja hankintakysymyksissä.

■ **Rakenteellisen syrjinnän purkamisessa merkittävin tekijä ovat asenteet**, sillä lainsäädäntö asettaa jo edellytykset saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Kulttuuripolitiikan päättäjien tulee tuntee esteet, joita etenkin vähemmistöt ja vähemmistötaustaiset taiteilijat kohtaavat. Erilaisten ryhmien kulttuuritoiminta sekä pääsy taiteen ja kulttuurin pariin on hyödyllistä koko yhteiskunnalle.

■ **Kaikilla on oltava mahdollisuus osallistua taide- ja kulttuurielämään ja sitä koskevaan päätöksentekoon**. Kulttuuripoliittisessa päätöksenteossa sekä toimenpiteiden ennakoinnissa ja

seurannassa on taattava läpinäkyvyys, selkokielisyys ja erilaisten ryhmien edustus. Yhdenvertaisuus on huomioitava myös tavoitteiden asettamisessa, tietopohjassa ja tilastoinnissa sekä resurssien jakamisessa.

■ **Kulttuuristen oikeuksien toteutumista estäviä tekijöitä on poistettava tietoisesti**.

Ihmisten erilaiset taustat ja ominaisuudet voivat heikentää kulttuuriosallistumista. Tästä huolimatta kaikilla on oikeus taiteen ja kulttuurin kokeamiseen ja tekemiseen. Tämän tulisi näkyä myös taiteilijapolitiikassa ja taiteilijoiden työskentelyä tuettaessa.

■ **Ihmisten taide- ja kulttuuriosallistumiseen vaikuttavat useat tekijät, ja heitä tulisi kohdella yksilöinä ennalta määriteltuihin ryhmiin luokittelun sijaan**. Erityis- ja vähemmistöryhmien pääsyä taiteen tekemiseen ja kuluttamiseen tuetaan usein erillistoimin. Tavoitteena pitäisi kuitenkin olla eriarvoisuutta tuottavien rakenteiden purkaminen ja kulttuuristen oikeuksien toteutuminen.

■ **Yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden edistäminen ei kuulu vain kulttuuripolitiikalle, vaan myös muille ministeriöille ja politiikka-alueille**. Tarvitaan kokonaisvaltaista näkemystä ja eri sektoreiden välistä yhteistyötä niin valtion tasolla kuin kunnissa.

Yhdenvertaisuus

- Yhdenvertaisuudella tarkoitetaan sitä, että **kaikki ihmiset ovat samankuntoisia**. Yhdenvertaisuus on perusoikeus.
- Oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa kaikilla ihmisillä tulee olla **yhdenvertaiset mahdollisuudet** kouluttautua, tehdä töitä ja saada erilaisia palveluja.
- www.yhdenvertaisuus.fi

Saavutettavuus

- Saavutettavaa palvelua tai tuotetta on **hyvä käyttää riippumatta käyttäjien erilaisista ominaisuuksista**. Saavutettavuus huomioi yhteiskunnan moninaisuuden.
- Hyvä saavutettavuus merkitsee asian huomioimista **asenteissa, viestinnässä, taloudessa, rekrytoinnissa, strategioissa ja tilojen esteettömyydessä**.
- Saavutettavuutta lisää myös osallistumisen ja ymmärtämisen tukeminen sekä tiedon ja elämysten tarjoaminen eri aistien välityksellä.
- **Saavutettavuus on eri asia kuin saatavuus**. Saatavuus merkitsee sitä, että palvelu tai tuote on saatavilla, mutta ei vielä kerro, onko se hyvin toimiva eli saavutettava.

Osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin

- Eri väestöryhmien osallistumisen lisääminen on kulttuuripolitiikan strateginen tavoite.
- Osallisuus tarkoittaa osallistumista itselle tärkeään ja merkitykselliseen toimintaan. **Hyvä saavutettavuus on osallisuuden kokemisen edellytys**.
- Osallisuus lähiyhteisöön ja yhteiskuntaan sekä **osallistuminen kulttuuriin vahvistaa demokratiaa**.

Kulttuuriset oikeudet ovat ihmisoikeuksia ja kuuluvat kaikille. Ne ovat yhdenvertaisuutta ja saavutettavuutta edistävän politiikan perusta.

SAAVUTETTAVUUTTA KOSKEVIA LINJAUKSIA

Suomi on **opetusministeriön strategian** (2009) mukaan vuonna 2020 osaamisen, osallistumisen ja luovuuden kärkimaa, jossa kansalaisilla on tasa-arvoiset mahdollisuudet yksilölliseen kehitymiseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen. Tavoite edellyttää toimia, jotka tukevat kaikkien osallistumista. Julkisesti tuetun toiminnan ja politiikan on muokattava yhteiskuntaa yhdenvertaisempaan suuntaan. Myös kulttuuripolitiikalta vaaditaan selkeää tavoitteiden asettamista ja toimeenpanoa.

Euroopan Neuvoston asiantuntijaryhmän **Syrjästä esiin** -raportissa (1998) kuvattiin, kuinka yhdenvertaisuutta edistävien julkisten toimenpiteiden tulisi keskittyä laajemmin

tukemaan kaikkia väestöryhmiä sen sijaan, että vähemmistöjä tuetaan erillisten tukimuotojen avulla. Kulttuuripolitiikan tulisi uudistua siten, että se huomioisi taiteen ja kulttuurin moninaisuuden tasapuolisemmin.

Valtion kulttuuripolitiikassa sekä perusoikeudet että kulttuuriset oikeudet ovat tärkeä lähtökohta. Perustuslaissa säädetään sivistyksellisistä oikeuksista sekä oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin. **Reilu kulttuuri** -raportti (2006) nosti kulttuuriset oikeudet keskusteluun. Raportissa kulttuuripolitiikan yhdeksi eettiseksi lähtökohdaksi määriteltiin kulttuurin yhdenvertaisuus, joka edellyttää julkisten taide- ja kulttuurilaitosten ja muiden taide- ja kulttuuritoimijoiden saavutettavuuden

den, esteettömyyden ja yhdenvertaisuuden huomioimista. Kulttuuriset oikeudet ovat ihmisoikeuksia ja kuuluvat kaikille. Ne ovat keskeisiä identiteetin, itsemääräämisoikeuden ja omanarvontunnon kannalta.

Valtioneuvoston selonteko kulttuurin tulevaisuudesta (2011) ehdotti, että kulttuuristen oikeuksien toteutumista, saavutettavuutta ja osallisuutta kulttuuriseen merkityksenantoon edistetään eri väestöryhmien osalta. **Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus** -loppuraportin (2014) mukaan yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet edellyttävät osallistumista tukevia toimia. Tukea tarvitaan niin taide- ja kulttuuripalvelujen käyttöön kuin alalle kouluttautumiseen ja työskentelyyn.

Kulttuuripolitiikan strategiassa 2025 (2017) saavutettavuus ja yhdenvertaisuus liitetään edelleen samoihin tavoitteisiin: eri ryhmien mahdollisuuteen ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, kulttuuristen ja kielellisten oikeuksien toteutumiseen sekä saavutettavuuden, esteettömyyden ja tasa-arvon toteutumiseen taide- ja kulttuuripalveluissa.

Nykyisen **hallitusohjelman** (2015-2019) **kärkihankke** edistää taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta kahden toimenpiteen kautta: lisäämällä lasten ja nuorten mahdollisuuksia harrastaa taidetta ja kulttuuria koulun tiloissa sekä edistämällä eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa ja käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Englannin ja Ruotsin mallit

Ruotsissa ja Englannissa taiteen ja kulttuurin julkista rahoitusta hallinnoivien Kulturrådetin ja Arts Council Englandin saavutettavuuden rahoitusmallit poikkeavat Suomen avustuspoliitikasta.

Kulturrådet

on sisällyttänyt yhdenvertaisuusnäkökulmia osaksi kaikkien avustusten ehtoja. Avustusten saajille asetetut velvoitteet luotiin yhdessä taide- ja kulttuuritoimijoiden kanssa. Velvoitteiden laiminlyönti voi johtaa rahoituksen eväämiseen. Yhteistyön kautta päästiin keskustelemaan siitä, mitä saavutettavuus taide- ja kulttuurikentällä merkitsee. Aloite avustuspoliitiikan muutokseen tuli maan hallitukselta. Hallituksen tuki oli tärkeää muutoksen onnistumisen kannalta.

http://www.kulturradet.se/sv/publikationer/_/Kultur-for-alla--inget-hinder

Arts Council England

jakaa avustuksia kohdennetusti erilaisiin saavutettavuutta ja yhdenvertaisuutta edistäviin hankkeisiin painopistealueiden mukaisesti. Painopistealueet toimivat kerrallaan muutaman vuoden. Lisäksi kaikkien avustusta saavien on otettava yhdenvertaisuuden edistäminen huomioon toiminnassaan. Mikäli avustuksen saaja ei pysty osoittamaan, miten yhdenvertaisuus on huomioitu toiminnassa, ei sitä välttämättä hyväksytä seuraavalle rahoituskaudelle.

www.artscouncil.org.uk/publication/equality-diversity-creative-case

KULTTUURIA KAIKILLE -PALVELU

tekee OKM:n tukemana työtä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Palvelun tehtävänä on tarjota taide- ja kulttuuritoimijoille tietoa ja tukea saavutettavuudesta ja moninaisuudesta.

www.kulttuuriakaikille.fi

TILASTOINTI JA TUTKIMUS

Kulttuuristen oikeuksien ja tarpeiden toteutumista arvioitaessa on aiempaa monipuolisemmin tunnistettava erilaiset väestöryhmät. Erityis- ja vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden aseman tarkastelua vaikeuttaa kattavan tilastotiedon puuttuminen.

Tilastojen tuottajien tulisi kehittää tilastointia rakenteellisen syrjinnän ja vähemmistöryhmien aseman tunnistavaksi. Erilaisia indikaattoreita tulisi kehittää siten, että niillä saataisiin esiin taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantamiseksi tarvittavaa tietoa. Riittävän tietopohjan avulla voitaisiin tarkastella saavutettavuuden toteutumista sekä eri ryhmien kulttuuri-osallistumisen vaikutuksia ja se loisi myös parempia edellytyksiä vaikuttavuuden arvioinnille.

YHDENVERTAISUUSLAKI

- Viranomaisen velvollisuus on edistää yhdenvertaisuutta.
- Ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.
- Laki kieltää sekä välittömän että välillisen syrjinnän. Laki sallii perustellun positiivisen erityiskohtelun.
- Vähintään 30 henkilöä työllistävien tahojen on laadittava suunnitelma yhdenvertaisuuden edistämiseksi.
- Sukupuolten välisestä tasa-arvosta säädetään laissa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta.

Lisätieto:

Kangas, Anita (2017). *Removing Barriers. Participative and Collaborative Cultural Activities in KUULTO Action Research*. Cupore webpublications 44.

Lahtinen, Emmi & Jakonen, Olli & Sokka, Sakarias (2017). *Yhdenvertainen kulttuuri! Selvitys vammaisyhteisöjen kulttuuri-toimintaan ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseen myönnettävistä valtionavustuksista*. Cuporen verkkojulkaisuja 41.

Portolés, Jordi Baltà & Šešić, Milena Dragičević (2017). *Cultural rights and their contribution to sustainable development: implications for cultural policy*, International Journal of Cultural Policy, 23:2, 159-173.

Pyykkönen, Teijo (2016). *Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyö valtion liikuntapolitiikassa*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:1.

Rautiainen, Pauli & Lavapuro, Juha & työryhmä (2016). *Ihmisoikeusindikaattorien käyttäminen Suomen perus- ja ihmisoikeus-tilanteen seurantaan*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 36/2016.

Virolainen, Jutta (2015). *Kulttuuri-osallistumisen muuttuvat merkitykset. Katsaus taiteeseen ja kulttuuriin osallistumiseen, osallisuuteen ja osallistumattomuuteen*. Cuporen verkkojulkaisuja 26.